

Salih Aydın, Niyet Felsefesi, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021

Salih Aydın, Niyet Felsefesi, İstanbul:
Ketebe Publications, 2021

Ömer CERAN^a

^aAnkara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
İslam Felsefesi ABD,
Ankara, TÜRKİYE

Received: 05.07.2021

Received in revised form: 07.07.2021

Accepted: 13.07.2021

Available online: 28.09.2021

Correspondence:

Ömer CERAN

Kent-koop mah. 1587. cad.

Karacılar sitesi 1E/11,

Batıkent, Ankara, TÜRKİYE

omerceran2021@gmail.com

ÖZ Niyet Felsefesi ahlâki anlamda sorumluluk bilinciyle yeni bir anlayış geliştirilmesi gerektiğini başka bir ifadeyle dinin özünde zaten var olan anlayışın farkına varılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda niyete dini ifadelerle sevap ve günah anlamında bir karşılık yüklenmesi konuya yaklaşım için belli bir zihinsel seviye ve yeni bir niyet anlayışı öngörmektedir. Müellifin bunun alt yapısı için kavram tahlilleri dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Niyet; niyet felsefesi; Salih Aydın

ABSTRACT Intention philosophy puts forward a new understanding about moral responsibility in other words to realise an understanding in origin of religion. Intention is being evaluated in the context of virtue and sin. In the book writer's word analysis take attention to establish his though.

Keywords: Intention; intention philosophy; Salih Aydın

İçinde yaşadığımız çağın epistemolojik anlamda ortaya çıkardığı kriz ahlâki olarak toplumu bir bilinmeze sürüklemektedir. Bu durumun iyi ve kötü zemininde yaptığı tahribat bizi ahlâki sorumluluğu ortadan kaldırma sorunu ile karşı karşıya bırakacaktır. Epistemolojik krizin arka planında için boşaltılmış kavramlar, bunların özensiz kullanımı ve anlam kaygısı gözetilmeden kullanılması bulunmaktadır.

Yazar, bu sorun muvacehesinde geleneğin aktardığı kavramların muhtevalarını okuyucunun dikkatine sunarak işe başlamaktadır. İlgili kavramları netleştirdikten sonra Aydın'ın toplumda yaygın kaniya rağmen bir farkındalık oluşturmak amacıyla önerdiği anlayış dikkat çekmektedir. Özellikle ahlâki sorumluluk bağlamında ve ahlâki yeniden tesis etmek kaygısıyla niyete yüklenen anlam düşünsel anlamda konfora alışmış bir Müslüman'ın zihni için kolay kabul edilebilir görünmüyor.

Biz burada yazarın düşüncesinin sadece ana hatlarına değineceğiz. Öte yandan 200 sayfa civarında olan kitap kullanılan dil ve üslup, konulara yaklaşım tarzı ve içeriği ile istifade edilecek önemli bir düşünsel yapıt hüviyetindedir.

Kitap iki bölüm ve sonuçtan müteşekkildir. İlk bölümde iman fiil ilişkisini ele alan yazar burada imanın ikrar, amel ve ahlak ile ilişkisini tespit ederek nefis türlerini ahlâk bağlamında değerlendirmektedir. İkinci bölümde ise niyet fiil ilişkisini ele alarak önerdiği ahlâki anlayışı temellendirmektedir.

Davranışı anlamlı ve faydalı kılan imandır. Aydın'a göre bu iman tümel niyete karşılık gelmektedir. Burada üzerinde durulan kavramlardan biri vicdan kavramıdır. Kitapta vicdan şöyle tanımlanmaktadır:

“İnsanın özsel kuruluşu ve kodlarını ifade eden vicdan tümel ruhani ikrar ile tikel niyetin arasındaki güvenli geçiş yolu ve sırat-ı müstakimdir.” (s. 20)

Burada ayrıca fitratın bozulmaması gerektiğine yapılan vurgu dikkat çekmektedir.

İmanın emin/emniyette olmak anlamına gelen kelime kökü üzerinden yapılan değerlendirmede imanda olması gereken tasdikle insanın imanî hükmü ve haberi tekzipten emin kılarak kendisini emniyete aldığı belirtilmektedir. (s. 23)

Yazar iman ikrar ilişkisi başlığında imanın dille ifade edilmesini bazı mezhepler bağlamında tartışmaktadır. Burada İmam-ı Azam'a referansla ikrarın yalnız başına iman olmayacağına bir vurgu bulunmaktadır. (s. 35)

Fiil ile ameli ihtiva ettikleri anlam itibarıyla birbirinden ayrılan yazara göre amelde fiilden ayrı olarak imana delalet eden zihinsel/bilişsel bir arka plan bulunmaktadır. İman amel ilişkisi tartışmasında yazar imanın amelin bir rüknü değil şartı olduğunu belirtmektedir. Eğer rüknü olsa amelin terkinin imanın da terki anlamına geleceği söylenmiştir. (s. 37)

Kitapta iman ahlâk ilişkisi bağlamında nefis temellendirilmiş ve tasavvuftaki nefis mertebeleri incelenmiştir. Burada dikkat çekilen önemli bir husus şöyle ifade edilmektedir:

“Dinin ahlâka indirgenmeye, dindarlığın güzel ahlâkla eşitlenmeye çalışılması kadar cazip ve aldattıcı bir tehlike yoktur.” (s. 53)

İslam düşüncesinde iyi ve kötünün kaynağı ile ilgili yapılan tartışmalarda Maturidîler, daha rasyonalist bir yaklaşımla akli ve bilgiyi ön plana çıkaran Mutezile ile daha çok iradeci ve voluntarist bir yaklaşım sergileyen Eş'arîler arasında, bu ikisini dengeleyen bir konuma yerleştirilmektedir. Zira yazara göre Maturidîler fiillerin ne akliliğini ne de şerhliğini inkâr etmektedirler. Onlar bazı konularda iyi ve kötüyle ilgili olarak aklın belirleyiciliğini kabul etmişlerdir. (s. 60)

İkinci bölümün başında yazar, niyeti hangi anlamda kullandığını belirtmektedir:

“Niyet, Allah'ın emir ve yasaklarına toplu ve tümel bağlanışın ve boyun eğişin yani imanın tek tek her bir fiile yönelmesi ve irade etmesi anlamındadır.” (s. 71)

İnsani bir fiilin aşamaları tahlil edilmekte ve tasavvur ile tasdik fiilin epistemolojik yönü, rağbet ve azm de fiilin iradi aksiyolojik kökü olarak tespit edilmektedir. (s. 77)

Kitapta bir şeyin nefse ilk defa düşmesi anlamında kullanılan hacis ile onun nefiste cereyan edip fark edilmesi anlamında kullanılan hatır kavramları tahlil edilerek niyet anlayışı için zemin oluşturulmaktadır. (s. 78)

Yazar, niyeti *hemm* kavramından ayırarak okuyucuyu bir farkındalık seviyesine ulaştırmaya çalışmaktadır. *Hemm* bir işin kesin olmaksızın yapmaya meyletme ve nefret etmeme hali olarak açıklanmaktadır. *Hemmden* sonraki aşama ise azm mertebesidir. Bu mertebede nefiste yaşanan ikinci iç konuşmada niyet edilen iyilik ve kötülüğü tasarlamaya sevap ve günah taalluk etmektedir denilmektedir. (s. 87)

Azm genel meyil ve irade üzerinde kesin ve tam bir kararlılığı içermekte ve somut fiilden önceki ve ona yakın konumda olan son soyut manevi aşamayı ifade etmektedir. Buna ilave edilecek bilinç ve gaye ile şerî manada niyet inşa edilmiş olacaktır. (s. 92)

İşte tam burada iyiliğe azmedilmesi durumunda somut bir gerçeklik kazandırıp yapı(a)masa bile sevap olduğu gibi kötülüğün doğal olarak arzulanması değil fakat azmedilip kararlı bir iradeyle istenmesi durumunda yapılamazsa bile günahının ve azabının olacağını, bu hususun ahlâk felsefecilerimiz tarafından işlenmediği ileri sürülmektedir.

Niyetin özünün ihlas olduğuna dikkat çeken yazar niyeti amelin ruhu (s. 111) ihlası da niyetin sıhhat şartı (s. 112) olarak değerlendirmektedir. İslam'daki niyet ile Kant'ın iyi istencini karşılaştıran yazar, Kant'ın ahlâkının İslam ahlâkına karşılık gelemeyeceğini, zira onun ahlâkında ebedi saadet düşüncesinin temellendirilemeyeceğini ifade eder. (s. 121)

Daha sonra niyetin haram ve mubah olan davranışlar üzerindeki etkisini tahlil eden yazar, kitaba havâtır kontrolle alakalı Nakşîliğin erkân ve âdâbı başlıklı bir bölüm eklemiştir. (s. 172) Kitapta son olarak Allah ile kul arasında bir haberleşme olarak değerlendirilen dua değerlendirilmektedir. Allah'ın, kullarının duasına icabet etmemesinin söz konusu olmadığı belirtilen son bölümde “Kul farkında olsun veya olmasın her halükarda dua eden kul, ilahî merhamete ve lütfâ mazhar olmaktadır” denilmektedir. (s. 191)